

skem okolju in slovenski kulturi (čeprav se postopoma tudi asimilirajo); odpiranje meja v odnosu do zahodnega sveta pa nas potencialno ogroža tako, da nas – kot avtohtone prebivalce – s svojo premočjo lahko spravi v povsem podrejen položaj ali pa celo povsem preplavi našo lastno identiteto.

PETER KLINAR

Integracijski procesi v Evropi z vidika medetničnih in migracijskih procesov

1. Zgodovinski pogled na Evropo opozarja na tradicionalno *dihotomijo med zahodno in vzhodno Evropo*, ki se je ohranila do sodobnosti s svojo politično razdeljenostjo med dva bloka. Ta dihotomija opozarja na ekonomske in civilizacijske razvojne, kulturne, religiozne in druge razlike. Medtem ko se zahodne družbe hitro razvijajo proti postindustrijskim, informatičnim družbam z delujočimi državami blaginje, vzhodne evropske družbe v tem razvoju zaostajajo, ko doživljajo prehode iz tradicionalnih proti industrijskim družbam z minimalnimi znaki postindustrijskega razvoja. Vzhodne evropske družbe so na obrobju ali zunaj zahodno-evropskega razvoja kvalitete življenja, čeprav so se zrušili njihovi realsocialistični politični sistemi, ki postopno postajajo podobni zahodnim (kapitalističnim) političnim sistemom.

2. Ideja združevanja in povezovanja Evrope ni nova, v sodobnosti pa se začneja uresničevati. Vendar *integracija Evrope poteka predvsem v okvirih zahodne Evrope*, ki jo moramo označiti kot pretežno germansko-romansko ekonomsko in politično integracijo. Vzhodni (slovanski in drugi) del Evrope pa je zunaj te integracije, čeprav se mu s političnimi spremembami odpirajo neke možnosti.

3. V *zahodni Evropi* utegnejo zaradi njenega postindustrijskega razvoja zoreti razmere za uveljavljanje takšnih medetničnih odnosov, ki se začenjajo uveljavljati v teh fazah družbenega razvoja. Pričakovati je mogoče, da bodo v *medetničnih odnosih med avtohtonimi etničnimi skupinami* upadali pojavi etnične stratifikacije, ki temeljijo na prirojenem statusu in se nadomeščali s pojavi razvitejše socialne stratifikacije, zasnovane na pridobljenem statusu. Etničnost v pluralističnih družbenih razmerah postaja pojav horizontalnih in ne vertikalnih družbenih razlik, kar je razumeti, da se začenjajo uveljavljati procesi etnične enakopravnosti med avtohtonimi etničnimi skupinami. Pluralistične družbene razmere zahtevajo razvoj avtonomije, količinskih etničnih manjšin in nadomeščanje kvantitativnih kriterijev odločanja s kvalitativnimi. Razvoj opisanih medetničnih odnosov omogoča večjo skladnost med narodnosocialno integracijo in med nacionalnosistemsko integracijo. Projekti integracije zahodne Evrope izhajajo od nekakšne konfederacije suverenih narodov in nacij. Vsem tem prihodnjim trendom razvoja odnosov med avtohtonimi etničnimi skupinami v zahodni Evropi je treba dodati še uveljavljanje procesov razvitejšega prilagajanja – etničnega pluralizma – kot izhodišča širših integracijskih procesov in upadanje različnih disjunktivnih procesov. Če govorimo o medetničnih odnosih, mislimo na te odnose znotraj avtohtonih etničnih skupin

znotraj zahodnoevropskih družb kakor tudi na odnose med zahodnoevropskimi nacijami.

4. *Medetnični odnosi med avtohtonimi etničnimi skupinami in nacijami vzhodnoevropskih družb* pa se bodo zaradi zaostajanja v družbenem razvoju bolj počasi razvijali proti večji enakopravnosti in nadomeščanju etnične stratifikacije s socialno stratifikacijo. V teh družbah ostaja namreč več značilnosti razrednih struktur kakor tudi vplivov prirodnega socialnega statusa. Etnična stratifikacija se bo obdržala dalj časa in z njo vred tudi kriteriji majorizacije številčno večinskih nad številčno manjšinskimi narodi. Avtonomija številčnih manjšin se bo uveljavljala počasi in s težavami. Takšen bo tudi razvoj večje skladnosti med nacionalnosistemske in narodnosocialno integracijo. V vzhodni Evropi proces razvoja narodov v nacije ni dokončan in si prizadevajo, da narodi pridobijo svojo avtonomijo in nacionalno suverenost. Mednacionalne povezave na politični ravni znotraj vzhodnoevropskih družb in med njimi še niso dokončane, kar otežuje širše mednacionalne in meddržavne integracijske procese v evropskem prostoru. Proces političnega pluralizma v nekaterih vzhodnoevropskih družbah so komajda stekli, to pa govori, da o strukturalnem – celovitem pluralizmu, katerega del je tudi etnični pluralizem v teh družbah, še ne moremo govoriti. Zaradi tega so nerazviti procesi prilagajanja in še uveljavljeni procesi prisilne asimilacije, diskriminacije, medetničnih konfliktov in agresivnega-regresivnega nacionalizma ter drugih pojavov socialne dezorganizacije in patologije.

5. *Mednacionalni in mednarodni odnosi zahodnoevropskih držav z vzhodnoevropskimi narodi* niso identični s prikazanimi odnosi med avtohtonimi etničnimi skupinami in nacijami v zahodni Evropi, ki se približujejo ravni postindustrijskega družbenega razvoja. V teh odnosih med narodi in nacijami zahodne in vzhodne Evrope so vidni odnosi etnične stratifikacije z dominacijo razvitih zahodnoevropskih nacij.

6. Posebne razsežnosti pa dobivajo medetnični odnosi, ki jih povzročajo migracije z juga in vzhoda Evrope v zahodno Evropo. *Države vzhodnega bloka so bile v glavnem zaprte za mednarodne emigracije* na Zahod in dopuščene so bile le minimalne dirigirane migracije znotraj bloka (Jugoslavijo je treba obravnavati kot poseben primer, saj je bila odprta za emigracijo v zahodno Evropo tako kot npr. Grčija, Portugalska ipd.). Liberalizacija emigracij z Vzhoda postopno začenja s spreminjanjem političnih odnosov v teh družbah. Do nedavnega v teh družbah ni obstajala svoboda mednarodnega niti notranjega gibanja. Šlo je za nekakšno tlačansko tradicijo, povezano z dirigiranim planskim gospodarstvom in fiktivno nevarnostjo krepitve zunanjih sovražnikov – emigrantov. Mednarodne emigracije so pomenile izjemne privilegije, pa tudi politične ukrepe, s katerimi se je oblast znebila nezaželenih osebnosti. Liberalizacija vzhodnih političnih režimov je sprožila močne migracijske pritiske proti zahodnim družbam, ki dobivajo oblike množične selitve vzhodnih Nemcev v ZRN, pa naval političnih azilantov in kvaziazilantov v Vzhoda na Zahod.

7. *Za evropske države, povezane v Evropsko skupnost (ES),* kjer dominirajo razvite zahodnoevropske družbe, se uveljavlja *poseben migracijski režim*. To je liberalni režim svobodne mednarodne izmenjave dobrin kapitala, informacij in svobodnega gibanja ljudi, naselitve, pridobivanja lastnine in opravljanja poklica. Pripadniki držav ES se lahko svobodno zaposlujejo v vseh državah ES, se vanje vseljujejo skupaj s svojimi družinskimi člani in ponovno imigrirajo po remigraciji. Ta ureditev utegne biti pomembna za razmah multinacionalnih družb (podjetij). Utemeljena so pričakovanja o povečanju izmenjav študentov in zmanjševanju ile-

galnih migrantov iz držav ES. Na ta način se dejansko zabrisujejo meje med članicami ES in z njimi vred tudi razlike med avtohtonim in migrantskim prebivalstvom iz držav članic ES. Migranti iz držav članic ES bodo v svojih pravicah (zaposlitvene, stanovanjske, socialnovarstvene ipd.) v bistvu izenačeni z avtohtonim prebivalstvom tako, da se ta kategorija migrantskih etničnih skupin približuje medetničnim odnosom, ki smo jih opisali za odnose med avtohtonimi etničnimi skupinami v zahodnoevropskih državah, značilnih za razvoj etnično pluralističnih, postindustrijskih družb.

Imigranti iz držav ES se že približujejo nekakšni nadnacionalni, kolektivni obliki skupnega državljanstva, ki jim kljub formalnemu državljanstvu njihove izvirne države zagotavlja bistveno izenačenje pravic z avtohtonim prebivalstvom. Domnevati je mogoče, da ti imigranti ne bodo imeli težav pri ohranjanju svoje izvirne kulture ter ustanavljanju svojih etničnih institucij. Dolžina migrantskega staža ni pričakovati, da bi zaradi integracijskih procesov na etnično pluralističnih temeljih med državami ES odvrčala imigrante iz teh držav od svojih etničnih institucij in jih potiskala zmeraj bolj proti institucijam migrantske družbe. Tudi ohranjanje stikov z izvornoemigrantsko družbo za to kategorijo migrantov ne more biti problematično. Migracije med državami ES so v funkciji zahodnoevropske integracije.

8. Bistveno drugačne pa so razmere, ki zadevajo *imigracije v ES iz držav nečlanic ES*. Med njimi meja ni zabrisana in pojavljajo se omejitve vstopa, ki jih posebej določa vsaka država članica ES. Pri tem izhaja od svojih ekonomskih in demografskih potreb po določenih kategorijah delovne sile. Migracije iz držav nečlanic ES v države ES so omejene, svoboda mednarodnega gibanja zanje ne velja in vsaka država ES vodi svojo nacionalno migracijsko politiko. V tem smislu moremo govoriti o asimetriji med razvitimi migrantskimi in nerazvitimi emigrantskimi državami, ki je poseben vidik pojavov etnične stratifikacije. Migrantske družbe namreč uveljavljajo selektivno migrantsko politiko do imigracij iz držav nečlanic ES, pri čemer upoštevajo tudi kulturno različnost ali podobnost in prilagodljivost migrantov ob kvalifikacijah, demografskih, ekonomskih kriterijih. Imigranti iz držav nečlanic ES so omejeni v migracijskih gibanjih iz ene v drugo državo ES kakor tudi v ponovnih imigracijah v države ES, čeprav so jih kot remigranti že zapustili. Razen za posebne kategorije migrantov so države ES zaprte za imigracije iz držav nečlanic ES. Poseben režim velja za imigracije iz NDR v ZRN in še za nekatere kategorije migrantov iz držav nečlanic ES.

9. *Iz vzhodnih držav in drugih manj razvitih družb pritekajo v zahodnoevropske države* zaradi nedopuščенosti legalnih številni *ilegalni imigranti* in prosilci za pridobitev političnega azila, med katerimi je dejansko veliko ekonomskih migrantov. Med ilegalnimi imigranti se znajdejo kategorije, ki so ilegalno vstopile, ali ki so jim pretekla dovoljenja za bivanje in delo v migrantskih državah, ki opravljajo nelegalna delovna opravila ali ki niso pridobili političnega azila. Migrantske družbe imajo od ilegalnih migrantov različne koristi, zato jih neredko tolerirajo in vodijo od njih selektivno politiko vračanja. Kategorija ilegalnih migrantov je brez pravic in izkoriščana, priznane so ji le nekatere osnovne svoboščine in pravice humanega postopka. Štejemo jo lahko med najbolj nezaščiten in deprivilegirano kategorijo migrantov, ki se diferencirajo po dolžini ilegalnega migrantskega staža. Z njegovo dolžino naraščajo pod določenimi pogoji možnosti za njihovo amnestijo in za pridobitev legalnega migrantskega statusa.

10. Zahodna Evropa je preplavljena s številnimi *prosilci za pridobitev političnega azila*, med katerimi so visoki deleži fiktivnih političnih preganjancev. Zaradi

tega zahodnoevropske države vodijo do političnih azilantov ostrejšo politiko pri priznavanju tega statusa in vračajo fiktivne politične azilante. Zahodna Evropa ima daljšo tradicijo sprejemanja političnih beguncev, v sedanosti pa postaja selektivna, saj se ji odpira dilema, kako množično sprejemati politične azilante in fiktivne politične azilante, ko je sicer zaprla vrata ekonomskim imigracijam delovne sile. Politični azilanti iz vzhodne Evrope in drugih nerazvitih držav so glede podeljevanja statusa azilanta v zahodnoevropskih državah v težavnem položaju zaradi zlorab tega statusa, ki spodbujajo neprijetne postopke in restriktivne odločitve s strani imigrantskih držav. Med avtohtonim prebivalstvom pa se širi ksenofobija do političnih azilantov in prosilcev tega statusa. Obstaja večja nevarnost, da se vračajo politični begunci v države, kjer so zaradi svojega političnega prepričanja preganjani, da se kršijo zahtevani postopki in mednarodna zaščita ter da so jim omejevale njihove pravice.

11. *Imigranti iz držav nečlanic ES imajo v državah ES manj pravic kot imigranti iz držav ES.* Kategorije ilegalnih imigrantov imajo zelo omejene pravice, kategorije začasnih imigrantov imajo priznane nekatere socialno-ekonomske in človeške pravice, te v polnejši meri pridobijo šele kategorije trajnejših imigrantov s priznanim imigrantskim statusom in trajno pravico bivanja. Vse pravice, vključno s političnimi pravicami, pridobijo šele kategorije imigrantov s podeljenim državljanstvom imigrantske države. Po tem kontinuumu se giblje tudi uresničevanje pravic od večje k manjši stopnji diskriminacije, povezano s ksenofobijo, regresivnimi nacionalizmi, etničnimi konflikti ipd. Pri tem je pomembno tudi mesto, ki ga imigranti iz držav nečlanic ES zavzemajo na lestvici etnične stratifikacije. Moremo govoriti o pojavih etnične diskriminacije, ki prizadeva imigrante iz tretjih držav v državah ES. Različne kategorije teh imigrantov doživljajo procese prisilne ali vsiljene asimilacije, ki jih predstavlja nujen pogoj za socialno promocijo. Do nje prihaja preko enostranske akulturacije, v katero jih silijo utilitarni razlogi manjšine, ki opaža dominantno moč in kulturo avtohtone večine. Deklarirana politika integracije imigrantov na temelju kulturnega pluralizma je največkrat le tiha oblika asimilacije ali bihavioralna oblika asimilacije druge generacije imigrantov, ki kljub tej obliki asimilacije ne morejo doseči strukturalne asimilacije in premostitve socialne distance med njimi in avtohtono večino. Kulturnega pluralizma imigranti ne morejo uresničiti, ker niso dane možnosti za dejansko enakopravnost med njimi in avtohtonim prebivalstvom. Največ, kar lahko dosežejo, je, da se adaptacijsko akultvirajo in da gojijo izvirno kulturo v okvirih svojih imigrantskih etničnih skupnostih v širšem družbenem prostoru in sistemu imigrantske družbe, pa se prilagodijo dominantnim razmeram in kulturi, ki jih sprejemajo in prevzemajo. Večina imigrantov iz držav nečlanic ES imajo nižji socialni status, opravljajo nevalificirana in manj kvalificirana dela in socialno nezaželena delovna opravila, zaradi česar je upravičeno mogoče trditi, da so vključeni v sekundarni trg delovne sile. Sklenemo lahko, da doživljajo v imigrantski družbi pretežno zadržan sprejem in sem ter tja tudi nevtralne načine vključevanja v imigrantsko družbo. To je vidno v nizki stopnji njihove participacije v institucijah, ki vplivajo na odločitve (sindikati, politične organizacije, sveti). Možnosti za lastno politično organiziranje pa so jim omejene.

12. *Med imigranti iz tretjih držav srečujemo procese etnizacije v njihovih imigrantskih etničnih skupnostih,* ki more biti protestna zaradi omejenih možnosti za uveljavljanje njihovih pravic, potekati pa mora tudi v tolerantnejših razmerah imigrantske družbe. Imigrantske etnične skupnosti težko gradijo svoje popolnejše institucionalne mreže in še posebej etnične ekonomske dejavnosti. Daljši imigrant-

ski staž slabi delovanje imigrantskih etničnih skupnosti in njihove stike z izvorno emigrantsko družbo.

13. *Zahodne imigrantske države v bistvu določajo mednarodno migracijsko politiko skladno s svojimi interesi.* Imigracije postajajo ena osrednjih političnih tem. Emigrantske vzhodne družbe in nečlanice ES gradijo svojo migracijsko politiko na začasnosti emigracij in na remigracijskih ukrepih, ki jih ne morejo uresničevati. Njihov vpliv na emigrante v imigrantskih družbah je skromen in medsebojno sodelovanje omejeno. So emigrantske družbe, ki jim sploh še ni uspelo razviti svoje migracijske politike.

14. *Imigrantske zahodnoevropske družbe razpolagajo z učinkovitimi načini reguliranja imigracij,* kar pomeni selektivno sprejemanje in vračanje imigrantov, nadzor nad delovanjem njihovih imigrantskih etničnih skupnosti ipd. Med te regulacijske kontrolne ukrepe se uvrščajo tudi nadzorovani postopki prehajanja ilegalnih v legalne, začasnih v trajnejše imigrante s prizanim imigrantskim statusom in teh v naturalizirane imigrante s prizanimi političnimi pravicami. Ti postopki temeljijo na izdajanju začasnih dovoljenj, njihovem podaljševanju, izdajanju trajnih dovoljenj in na podeljevanju državljanstva imigrantske države. Imigranti z začasnimi dovoljenji so lahko izgnani. Vsi ti regulativni ukrepi govorijo o dominantnem položaju imigrantskih držav in o pojavih etnične stratifikacije, ki prizadevajo imigrantske etnične manjšine.

Ali bo politično enotnejša Evropa kljub kulturnim razlikam znotraj nje in v odnosih do imigrantov iz tretjih držav nečlanic ES pokazala več liberalizma v politiki, sprejema teh imigrantov in več tolerantnejših medetničnih odnosov, značilnih za te odnose v fazah postindustrijskega družbenega razvoja, je pomembno vprašanje prihodnje integracije Evrope.

15. *Jugoslavija s Slovenijo je tudi preko emigracij v zahodno Evropo povezana z evropskimi integracijskimi procesi.* V tem trenutku so izhodi iz jugoslovanske krize vidni v različnih možnih scenarijih. Neuspešni izhodi iz krize bodo povečali dotok ilegalnih jugoslovanskih imigrantov, političnih azilantov, bega možganov v zahodno Evropo. Uspešnejši izhodi iz krize utegnejo zavreti emigracije strokovnjakov in pritegniti imigracije v Jugoslavijo od kategorij poslovnežev, strokovnjakov pa do kategorij manj kvalificirane delovne sile iz nerazvitih družb za opravljanje socialno nezaželenih delovnih opravil. To bi pomenilo postopno spreminjanje Jugoslavije iz emigrantske v imigrantsko družbo. Prepletanje migracijskih procesov zahteva od Jugoslavije spremembo njene migracijske politike, ki bi zagotavljala vsestransko sodelovanje z njenimi trajnimi imigranti v zahodni Evropi in po svetu ter uveljavila spremenjeno in realnejšo remigracijsko politiko. Hkrati sodi v ta sklop sprememb migracijske politike tudi snovanje sodobne interne migracijske politike, zasnovane na razvitejših medetničnih odnosih, ki jih sprožajo procesi postindustrijskega razvoja. Osnovni pogoj za uveljavljanje razvitejših medetničnih odnosov med avtohtonim in imigrantskim prebivalstvom pa je razvoj takšnih odnosov med avtohtonimi etničnimi skupinami.

16. *Sklep:* Razlike med zahodno- in vzhodnoevropskimi državami so velike in tradicionalno pogojene (zahodnoevropske nacije dominirajo). Sodobni integracijski procesi, ki potekajo predvsem v okvirih zahodne Evrope, pa te medsebojne razlike še poglobljajo. Medetnični odnosi med avtohtonimi etničnimi skupinami in nacijami v zahodni Evropi dobivajo razvitejše oblike, značilne za postindustrijski družbeni razvoj. Razvoj teh odnosov pa v vzhodni Evropi izrazito zaostaja, na kar kažejo tudi šele začeti procesi liberalizacije emigracij. Zahodnoevropski integracijski procesi odsevajo v posebnem privilegiranem režimu migracij med državami

ES. Njihov migracijski režim, ki ga uveljavljajo do tretjih držav, pa kaže na problematične in nerazvite medetnične odnose. Z vidika medetničnih in migracijskih procesov integracija zahodne in vzhodne Evrope ne bo hiter in enostaven proces.

SLAVKO SPLICHAL

Nova evropska komunikacijska in informacijska ureditev

(Izzivi na pragu 21. stoletja)

Znano je, da je ideja o novi *mednarodni* informacijski in komunikacijski ureditvi, ki so jo v sedemdesetih letih »lansirale« države v razvoju (zlasti neuvrščene države), v zgodnjih osemdesetih letih doživela popoln polom, ki ga najbolj očitno zaznamuje izstop ZDA in Velike Britanije iz Unesca zaradi njegovega intenzivnega vključevanja v promocijo idej nove ureditve. To ne pomeni, da se v tem času »mednarodna ureditev« komunikacij in informacij (tako kot v ekonomiji in politiki sploh) ne bi spreminjala in močno spremenila. Toda spreminjala se je prav v nasprotju z idejami o odpravljanju neenakosti ter vzpostavitvi »pravičnejše ureditve« v svetovnih razsežnostih, kot so si jo zamislili neuvrščeni, tako da je ideja o »pravičnejši ureditvi« dandanes še dlje od dejanskega stanja, kot je bila pred dvema desetletjema. Propad informacijske politike neuvrščenih je zanimiv še zlasti zato, ker zaznamuje konec političnega voluntarizma, ki ga je neuvrščeno gibanje v boju proti svetovnemu imperializmu nasploh in posebej na področju informacij v veliki meri posrkalo iz držav socialističnega tabora. S tem nočemo reči, da je imperializem (tudi v obliki »elektronskega kolonializma« – McPhail) le prazna izmišljotina oziroma zgolj propagandno geslo, ki je bilo tem državam bolj potrebno zaradi vzdrževanja notranje (navidezne) kohezije kot pa zaradi prizadevanj za dejansko spremembo »mednarodne ureditve«. Pač pa tudi razslojevanje držav v razvoju na podlagi sodelovanja z razvitimi državami (npr. v ekonomsko uspešnejše in manj uspešne) tako kot zaton ideje o »novi ureditvi« oznanja konec »velikih ideologij« kot užitnega nadomestka za tegobe vsakdanjega življenja. V ta kontekst kajpak sodi tudi padec ideološkega berlinskega zidu v Evropi, ki ga je postavila politika, zrušila pa ekonomija. In – končno – to spet ne pomeni, da ekonomski in politični integracijski procesi univerzalno premagujejo procese diferenciacije. Na sodobne evropske integracijske težnje je treba gledati v okviru svetovnega »prestrukturiranja«, v katerem se vzpostavljajo nove diferenciacijske in integracijske osi. To velja tudi za informacijsko in komunikacijsko področje. In ob tem si lahko zastavimo vprašanje, ali je namesto mednarodne ali svetovne na obzorju nova *evropska* komunikacijska in informacijska ureditev.

Osemdeseta leta so iz ZDA in Japonske prinesla v Zahodno Evropo »komunikacijsko revolucijo«. Čeprav komunikacijska revolucija ni sama po sebi že politična in/ali socialna revolucija, ima to, kar se na informacijskem in komunikacijskem področju dogaja danes v Evropi, nedvomno pomembne tako tehnološke kot poli-